

Zmiany w kwalifikacjach zawodowych nauczycieli religii

Changes in the Vocational Qualifications of Religion Teachers

Jednym z podstawowych zadań współczesnego Kościoła na gruncie posługi katechetycznej, w myśl *Dyrektorium o katechizacji*, jest nieustanna troska o formację nauczycieli religii, zmierzająca do osiągnięcia wysokiego poziomu jakościowego i metodycznego katechezy¹. Wymagania stawiane przed odpowiedzialnymi za katechizację wynikają nie tylko z wytycznych nauczania Kościoła, ale stanowią także odpowiedź na normy prawa państwowego regulujące system oświaty w Polsce. Poziom kształcenia nauczycieli religii, podejmujących posługę w publicznych i niepublicznych placówkach oświatowych oraz w ramach katechizacji parafialnej, winien przede wszystkim obejmować przygotowanie do prowadzenia zajęć edukacyjnych, wzbudzania zainteresowań poznawczych oraz wspierania intelektualnego i duchowego uczniów przez umiejętny dobór metod aktywizujących, technik nauczania i środków dydaktycznych. Edukacja i doskonalenie umiejętności nauczycielskich obejmuje także przygotowanie do współpracy z uczniami i nauczycielami, środowiskiem rodzinnym uczniów oraz pozaszkolnym środowiskiem społecznym w realizacji zadań edukacyjnych z zakresu religii. Zaktualizowane w *Porozumieniu pomiędzy Konferencją Episkopatu Polski oraz Ministrem Edukacji Narodowej z dnia 31 maja 2016 roku* przepisy dotyczące kwalifikacji zawodowych wymaganych od nauczycieli religii stają się dobrą okazją do przeanalizowania struktury kształcenia katechetów oraz nowych możliwości rozwoju i kompetencji zawodowych.

¹ Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Dyrektorium ogólne o katechizacji*, nr 12–13, Pallottinum 1998, [bmw], [dalej: DOK].

Podstawa prawna kształcenia nauczycieli religii

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej w art. 48 stanowi, że *rodzice mają prawo do wychowania dzieci zgodnie z własnymi przekonania-
mi. Wychowanie to powinno uwzględniać stopień dojrzałości dziecka,
a także wolność jego sumienia i wyznania oraz jego przekonania*². Po-
wyższe prawo konstytucyjne obejmuje również kwestię nauczania, co
podkreśla art. 53 ust. 3, zapewniając rodzicom prawo do wychowania
moralnego i religijnego zgodnie ze swoimi przekonaniem, a naucza-
nie religii zgodnie z art. 53 ust. 4 może być przedmiotem w szkole,
nie naruszając przy tym wolności sumienia i religii innych osób³.

Powyzsze podstawowe prawo wolności w zakresie praktykowa-
nia i nauczania religii zostało również uregulowane w ratyfikowanej
umowie międzynarodowej, jaką jest Konkordat między Stolicą Apo-
stolską a Rzeczypospolitą Polską z 28 lipca 1993 r. W artykule 12
Konkordatu czytamy między innymi: *Nauczyciele religii muszą posia-
dać upoważnienie (missio canonica) od biskupa diecezjalnego. Cof-
nięcie tego upoważnienia oznacza utratę prawa do nauczania religii.
Kryteria wykształcenia pedagogicznego oraz forma i tryb uzupełnia-
nia tego wykształcenia będą przedmiotem uzgodnień kompetentnych
władz państwowych z Konferencją Episkopatu Polski*⁴. Nauczanie re-
ligii regulują także Ustawa o systemie oświaty z 7 września 1991 r.,
rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej w sprawie warunków
i sposobu organizowania lekcji religii w publicznych przedszkolach
i szkołach z 14 kwietnia 1992 r. wraz z nowelizacjami oraz rozporzą-
dzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 12 marca 2009 r. z później-
szymi zmianami w sprawie szczegółowych kwalifikacji wymaganych
od nauczycieli, gdzie czytamy w § 7: *kwalifikacje do nauczania reli-
gii posiada osoba, która spełnia wymagania kwalifikacyjne określone
w porozumieniach pomiędzy ministrem właściwym do spraw oświaty
i wychowania a Konferencją Episkopatu Polski Kościoła Katolickie-
go oraz właściwymi władzami zwierzchnimi Kościołów lub innych
związków wyznaniowych*⁵. Poziom wykształcenia i wymagania kwa-
lifikacyjne nauczycieli religii reguluje zaktualizowane porozumienie
pomiędzy Konferencją Episkopatu Polski oraz Ministrem Edukacji

² Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz.U. 1997 nr 78, poz. 483.

³ Por.: tamże, art. 53, ust. 3 i 4.

⁴ Konkordat zawarty 28 lipca 1993 r. między Stolicą Apostolską i Rzeczypospolitą Polską, ratyfikowany 25 III 1998 r., Dz.U. 1998 Nr 51, poz. 318.

⁵ Dz.U. 2013, poz. 1207.

Narodowej z dnia 31 maja 2016 r. w sprawie kwalifikacji zawodowych wymaganych od nauczycieli religii⁶.

Kształcenie nauczycieli religii odbywa się w myśl art. 6 i 8a Ustawy o szkolnictwie wyższym w ramach ośrodków naukowych, zwłaszcza na wydziałach teologicznych funkcjonujących w strukturze uniwersytetów państwowych bądź na wyższych uczelniach kościelnych. Celem prowadzonych studiów magisterskich lub podyplomowych jest przygotowanie kadry do nauczania religii w przedszkolach oraz szkołach na wszystkich etapach edukacyjnych, zgodnie z wymogami systemu oświaty i wspomnianym powyżej *Porozumieniem* w sprawie kwalifikacji zawodowych wymaganych od nauczycieli religii. Znowelizowane obecnie przepisy wprowadzają szereg zmian w kształceniu przyszłych nauczycieli religii, a także stawiają nowe wymagania doskonalenia zawodowego i poszerzania własnych kompetencji przez nauczycieli już pracujących. Warto zatem przeanalizować wprowadzoną aktualnie strukturę przygotowania teoretycznego i praktycznego katechetów.

Formy kształcenia i wymagania kwalifikacji zawodowych katechetów

255

Podstawową formą kształcenia nauczycieli religii są jednolite studia magisterskie, stanowiące ofertę większości wydziałów teologicznych oraz wyższych uczelni kościelnych. W myśl omawianego *Porozumienia* dotyczącego kwalifikacji zawodowych nauczycieli religii, absolwenci studiów wyższych na kierunku teologia, po pozytywnym zaliczeniu przygotowania pedagogicznego i legitymujący się dyplomem magistra teologii, posiadają kwalifikacje do zajmowania stanowiska nauczyciela religii na wszystkich etapach edukacji, z wyjątkiem szkół specjalnych. Wymaganie posiadania dyplomu studiów magisterskich dotyczy szczególnie nauczania religii w liceach ogólnokształcących i technikach⁷. Program studiów teologicznych prowadzonych na wydziałach teologicznych zakłada przede wszystkim nauczanie dogłębne całości teologii, uwzględniając płaszczyznę doktrynalną, biblijną i prawną. Warto w tym miejscu podkreślić, iż w założeniach dotyczących posługi katechetycznej, zwłaszcza po Soborze

⁶ Por.: *Porozumienie pomiędzy Konferencją Episkopatu Polski oraz Ministrem Edukacji Narodowej z dnia 31 maja 2016 r. w sprawie kwalifikacji zawodowych wymaganych od nauczycieli religii* [dalej: *Porozumienie*].

⁷ Por.: *Porozumienie*, § 2–5.

Watykańskim II, szczególną uwagę zwraca się na szeroko rozumiane kształcenie intelektualne przyszłych katechetów. *Ogólna Instrukcja Katechetyczna* z 1971 r. jako pierwszy z elementów formacji wymienia naukę teologii i przyswojenie sobie zdrowego dziedzictwa doktrynalnego. Stwierdza jednocześnie, iż przyswojenie sobie wiedzy nie stanowi kresu formacji, choć jest rzeczą ważną i podstawową⁸. Również Jan Paweł II w swoim nauczaniu wielokrotnie odnosił się do kwestii potrzeby dogłębnego kształcenia teologicznego, stwierdzając między innymi, że *formacja doktrynalna jest podstawową potrzebą, zważywszy, że katecheta nie może ograniczyć się do nauczania minimum prawd wyuczonych i powtarzanych z pamięci*⁹. W *Adhortacji apostolskiej „Catechesi tradendae”* papież zwraca uwagę na konieczność odpowiedniego przygotowania katechetów, zwłaszcza na płaszczyźnie doktrynalnej, teologicznej, co może ustrzec katechezę od ubożenia głoszonego orędzia zbawienia, a w konsekwencji także braku owoców u katechizowanych¹⁰. Odpowiedzią na powyższy apel o właściwy kształt formacji intelektualnej katechetów jest szereg zajęć wprowadzanych w ramach studiów, pobudzających do osobistego rozwoju intelektualnego, zdobywania odpowiedniego zasobu wiedzy z zakresu teologii, filozofii, a także innych nauk humanistycznych, stanowiących pomoc naukową. Szerzej kwestię kompetencji zawodowych nauczycieli religii oraz integralnej formacji, realizowanej aktualnie w programach kształcenia na teologicznych studiach magisterskich, a także ich skuteczność w opinii nauczycieli religii można przeanalizować w obszernym opracowaniu autora¹¹.

Obok kształcenia teologicznego, w myśl postanowień omawianego *Porozumienia*, nauczyciele religii muszą odbyć przygotowanie pedagogiczne, rozumiane jako nabycie wiedzy i umiejętności z zakresu psychologii, pedagogiki, katechetyki i dydaktyki w wymiarze nie mniejszym niż 270 godzin oraz odbycie pozytywnie ocenionych praktyk psychologiczno-pedagogicznych w wymiarze nie mniejszym niż 150 godzin. W aktualnie obowiązującym zapisie wymogów

⁸ Por.: Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Ogólna Instrukcja Katechetyczna*, w: *Katecheza po Soborze Watykańskim II w świetle dokumentów Kościoła*, red. W. Kubik, Warszawa 1985, t. I, nr 111–112; DOK, nr 92.

⁹ Por.: Jan Paweł II, *Wierzę w Boga Ojca Stworzyciela*, red. S. Dziwisz, J. Kowalczyk, T. Rakoczy, Città del Vaticano 1987, s. 30–31.

¹⁰ Por.: Jan Paweł II, *Adhortacja apostolska „Catechesi tradendae”*, w: *Katecheza po Soborze Watykańskim II w świetle dokumentów Kościoła*, red. W. Kubik, Warszawa 1985, t. II, nr 45.

¹¹ Por.: M. Gogolik, *„Nauczycielu dobry...”*. *Paradygmat nauczyciela religii w świetle rozmowy Jezusa Chrystusa z bogatym młodzieńcem*, Poznań 2012.

kwalifikacyjnych nauczycieli religii nastąpiła zmiana nazewnictwa i dotychczasowe określenie przygotowania katechetyczno-pedagogicznego zastąpiono terminem przygotowanie pedagogiczne, zachowując wcześniejszą proporcję planowanych godzin z poszczególnych dziedzin nauki. Dokument jednocześnie w § 10 stwierdza, że osoby, które uzyskały przygotowanie katechetyczno-pedagogiczne, w myśl wcześniejszej regulacji prawnej, posiadają aktualnie przygotowanie pedagogiczne w świetle obecnych zapisów prawnych¹². Wymagania stawiane przed nauczycielami religii, dotyczące kształcenia pedagogicznego, stanowią również istotny element w nauczaniu Kościoła, co potwierdza wypowiedź Kongregacji ds. Duchowieństwa, wskazująca na konieczność dowartościowania etapu formacji katechetycznej, zmierzającego do budowania umiejętności działania pedagogicznego. *Skoro katecheza jest „komunikacją”, przekazem, czynnym procesem edukacyjnym – katecheta musi posiadać zdolności pedagogiczne i dydaktyczne – umiejętności działania, gdyż katecheza jest aktem komunikacji. Formacja zmierza do uczynienia z katechety wychowawcy człowieka i życia ludzkiego. (...) W procesie formacji katechetów powinniśmy uwzględniać podstawowe założenia procesu dydaktycznego, osobę katechety jako nauczyciela, wychowawcę i świadka*¹³.

Szczególnie cenną pomocą w przygotowaniu do pracy katechetycznej są zaplanowane praktyki pedagogiczno-katechetyczne, dzięki którym następuje możliwość bezpośredniego kontaktu z aktualną rzeczywistością wychowawczą i edukacyjną. Ze względu na ograniczenia objętościowe niniejszego opracowania, odsyłam do pogłębionego opisu natury, celów praktyk pedagogiczno-katechetycznych i wszechstronnego przygotowania studentów do pracy katechetycznej w opracowaniu zbiorowym *Katecheza, rodzina, parafia i szkoła* z 2012 r.¹⁴.

Kolejnym istotnym wymogiem wprowadzonym dokumentem regulującym kwalifikacje zawodowe nauczycieli religii jest przygotowanie do pracy w przedszkolach i szkołach specjalnych. W obowiązującym do 31 sierpnia 2016 r. *Porozumieniu* pomiędzy Konferencją Episkopatu Polski oraz Ministrem Edukacji Narodowej z dnia 6 września 2000 r. w sprawie kwalifikacji zawodowych wymaganych

¹² Por.: *Porozumienie*, § 1 ust. 2; § 10.

¹³ S. Łabendowicz, *Formacja katechetów według Dyrektorium Ogólnego o Katechizacji*, w: *Katecheza Kościoła w świetle Dyrektorium Ogólnego o Katechizacji*, Kraków 1999, s. 147; por.: DOK, nr 238, 244.

¹⁴ Por.: *Katecheza, rodzina, parafia i szkoła, Przygotowanie studentów teologii do pracy w szkole*, red. J. Szpet, D. Jackowiak, Poznań 2012.

od nauczycieli religii kwalifikacje do pracy w przedszkolach i szkołach specjalnych posiadali księża, osoby świeckie i zakonne, które ukończyły wyższe studia teologiczne lub kolegium teologiczne i zaliczyły w trakcie studiów zajęcia z zakresu pedagogiki specjalnej i katechezy specjalnej¹⁵. Obecnie obowiązujące przepisy zmieniły w sposób znaczący kwestię wymagań kwalifikacji zawodowych nauczycieli religii podejmujących pracę w przedszkolach i szkołach specjalnych. Aktualnie w świetle obowiązującego *Porozumienia*, oprócz przygotowania teologicznego i pedagogicznego omówionego w powyższej części niniejszego opracowania, nauczyciele religii winni ukończyć studia wyższe, zakład kształcenia nauczycieli bądź studia podyplomowe lub kurs kwalifikacyjny z pedagogiki specjalnej w zakresie odpowiednim do niepełnosprawności uczniów¹⁶. Zmiana powyższego przepisu i znaczne podwyższenie wymagań w stosunku do nauczycieli religii pracujących lub zamierzających podjąć pracę w szkołach specjalnych wynika z dostosowania zapisów do rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej o kwalifikacjach zawodowych nauczycieli. Regulacje prawa oświatowego zakładają konieczność posiadania przez wszystkich nauczycieli dodatkowych kwalifikacji w zakresie oligofrenopedagogiki lub pedagogiki specjalnej w zakresie odpowiednim do niepełnosprawności uczniów, pracujących w przedszkolach, szkołach specjalnych, specjalnych ośrodkach szkolno-wychowawczych, ośrodkach wychowawczych, szkołach specjalnych przysposabiających do pracy z dziećmi i młodzieżą z upośledzeniem umysłowym w stopniu umiarkowanym, znacznym lub z niepełnosprawnościami sprzężonymi, a także w ośrodkach umożliwiających uczniom z upośledzeniem umysłowym w stopniu głębokim realizację obowiązku przygotowania przedszkolnego i obowiązku szkolnego i nauki oraz w zakładach poprawczych dla nieletnich z upośledzeniem umysłowym¹⁷. Wymaganie posiadania dodatkowych kwalifikacji z zakresu resocjalizacji lub socjoterapii dotyczy także, w świetle cytowanego *Rozporządzenia* oraz znowelizowanego *Porozumienia*, nauczycieli religii pracujących w szkołach wchodzących w skład młodzieżowych ośrodków wychowawczych

¹⁵ Por.: *Porozumienie pomiędzy Konferencją Episkopatu Polski oraz Ministrem Edukacji Narodowej z dnia 6 września 2000 r. w sprawie kwalifikacji zawodowych wymaganych od nauczycieli religii*, § 3.

¹⁶ Por.: *Porozumienie*, § 6.

¹⁷ Por.: *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 12 marca 2009*, § 14, Dz.U. 2013, poz. 1207.

i w młodzieżowych ośrodkach socjoterapii, w zakładach poprawczych i schroniskach dla nieletnich¹⁸. Ukończenie wskazanych form kształcenia nauczycieli, czyli studiów wyższych, zakładu kształcenia nauczycieli, studiów podyplomowych lub kursu kwalifikacyjnego z zakresu oligofrenopedagogiki, resocjalizacji, socjoterapii lub pedagogiki specjalnej w zakresie niepełnosprawności uczniów pozwala podjąć jeszcze skuteczniejszą pracę katechetyczną.

Warto w tym miejscu zwrócić uwagę na potrzebę przygotowania takich form kształcenia nauczycieli w tym obszarze, aby oferta wyższych uczelni uwzględniała specyfikę zajęć z religii i aby wykorzystano w programie studiów dotychczasowy dorobek oligofrenokatechezy, tyflokatechezy, surdokatechezy oraz chrześcijańskiego modelu wychowania i resocjalizacji. Rozwiązaniem może być niewątpliwie przygotowanie oferty studiów podyplomowych, dedykowanych dla konkretnej grupy nauczycieli, w naszym przypadku nauczycieli religii.

Znacznym rozszerzeniem oferty kształcenia przyszłych nauczycieli stały się proponowane w omawianym *Porozumieniu* podyplomowe studia teologiczno-katechetyczne oraz podyplomowe studia katechezy przedszkolnej. Mają one charakter kwalifikacyjny, dając absolwentom przygotowanie merytoryczne do nauczania przedmiotu religia w przedszkolach, szkołach podstawowych, gimnazjach i zasadniczych szkołach zawodowych, zgodnie z zakresem podstawy programowej nauczania religii. Podyplomowe studia teologiczno-katechetyczne przeznaczone są dla absolwentów wyższych uczelni, którzy posiadają bądź nie posiadają przygotowania pedagogicznego do nauczania innych przedmiotów niż religia. Studia podyplomowe katechezy przedszkolnej skierowane są natomiast do osób posiadających dyplom ukończenia studiów wyższych w zakresie wychowania przedszkolnego lub wczesnoszkolnego¹⁹.

Celem podyplomowych studiów teologiczno-katechetycznych jest przede wszystkim merytoryczne przedstawienie głównych narzędzi dydaktyki katechetycznej i oddziaływania pedagogicznego na lekcjach religii, a także zapoznanie przyszłych nauczycieli religii z nauką teologii, stanowiącą źródło treściowe nauczania religii. Całość ma służyć wskazaniu instrumentarium oraz możliwości jego aplikacji w życiu społecznym i religijnym.

¹⁸ Por.: tamże, § 16, 17; *Porozumienie*, § 6.

¹⁹ Por.: *Porozumienie*, § 1 ust. 3.

Ramowe treści kształcenia zostały określone w Uchwale Konferencji Episkopatu Polski z dnia 7 czerwca 2016 r. w sprawie minimalnych wymogów w kształceniu nauczycieli religii²⁰. W paragrafie drugim czytamy, iż *teologiczno-katechetyczne studia podyplomowe obejmują nabycie wiedzy i umiejętności z zakresu przedmiotów teologicznych (biblistyki, teologii dogmatycznej, teologii moralnej, liturgiki, teologii duchowości, katolickiej nauki społecznej, historii Kościoła) w wymiarze nie mniejszym niż 480 godzin*²¹. Program studiów zapewnia przygotowanie merytoryczne nauczycieli do nauczania religii zgodnie z zakresem treści przedstawionych w *Podstawie Programowej Katechezy Kościoła Katolickiego w Polsce*, zatwierdzonej przez Konferencję Episkopatu Polski 8 marca 2010 r. oraz *Efektami Kształcenia* dla kierunku teologia. Nabycie wiedzy, umiejętności i kompetencji z zakresu przedmiotów teologicznych w wymiarze określonym przez Konferencję Episkopatu Polski zakłada przede wszystkim podstawę teologiczną dla przyszłych nauczycieli, chociaż warto również zwrócić uwagę na fakt, iż rodzi się jednocześnie pytanie o potrzebę pogłębionego kształcenia, szczególnie w zakresie formacji eklezjalnej i duchowej. Konieczne jest zatem, już na etapie studiów, uwrażliwienie słuchaczy na kwestię przywiązania do wspólnoty Kościoła i zaangażowania w życie chociażby wspólnoty parafialnej.

Obok przygotowania teologicznego w ramach studiów podyplomowych, konieczne jest również nabycie odpowiedniej wiedzy i umiejętności z zakresu psychologii, pedagogiki, katechetyki i dydaktyki w wymiarze nie mniejszym niż 270 godzin oraz odbycie praktyk w wymiarze nie mniejszym niż 150 godzin dla osób nieposiadających przygotowania pedagogicznego. W przypadku natomiast osób posiadających przygotowanie pedagogiczne konieczne jest nabycie wiedzy, umiejętności i kompetencji z zakresu katechetyki w wymiarze nie mniejszym niż 120 godzin oraz odbycie pozytywnie ocenionych praktyk katechetyczno-pedagogicznych w szkołach i placówkach systemu oświaty w wymiarze nie mniejszym niż 60 godzin²².

Kolejną istotną zmianą i propozycją kształcenia nauczycieli religii stają się studia podyplomowe katechezy przedszkolnej dla nauczycieli przedszkolnych lub wczesnoszkolnych²³, którzy pracując

²⁰ Uchwała Konferencji Episkopatu Polski z dnia 7 czerwca 2016 roku w sprawie minimalnych wymogów w kształceniu nauczycieli religii [dalej: *Uchwała*].

²¹ Tamże, § 2.

²² Por.: tamże.

²³ Por.: *Porozumienie*, § 1 ust. 3; § 5 ust. 2; por.: *Uchwała*, § 3.

na co dzień z daną grupą przedszkolną, mogą jednocześnie w sposób jeszcze bardziej zintegrowany uczestniczyć w procesie wychowania i edukacji dzieci. Celem studiów podyplomowych jest merytoryczne przedstawienie głównych narzędzi dydaktyki katechetycznej i oddziaływania pedagogicznego na lekcjach religii, a także zapoznanie przyszłych nauczycieli religii z podstawową nauką teologii, stanowiącą źródło treściowe nauczania religii w przedszkolach, zgodnie z zakresem obowiązującej podstawy programowej nauczania religii na tym etapie katechizacji. Studia katechezy przedszkolnej przeznaczone są dla absolwentów uczelni posiadających dyplom ukończenia studiów wyższych w zakresie wychowania przedszkolnego lub wczesnoszkolnego. Program omawianych studiów wymaga, zgodnie z § 3 ust. 2 Uchwały KEP, zatwierdzenia przez Przewodniczącego Komisji Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski, a obejmuje nabycie wiedzy, umiejętności i kompetencji z zakresu przedmiotów teologicznych, katechetyki i wychowania religijnego w wymiarze określonym jako nie mniejszy niż 180 godzin²⁴. Wskazane minimum w postaci 180 godzin z poszczególnych przedmiotów teologicznych, katechetycznych i wychowania religijnego stanowi niewątpliwie tylko pewien podstawowy zakres koniecznej wiedzy teologicznej i dydaktyczno-katechetycznej, której pogłębienie powinno nastąpić w ramach formacji stałej nauczycieli religii oraz samokształcenia. W ramach proponowanych godzin konieczne jest uwzględnienie i zaplanowanie zajęć z biblistyki, teologii, elementów liturgiki, teologii duchowości obejmującej wychowanie religijne oraz podstawowych zagadnień z katechetyki i dydaktyki katechetycznej. Warto w programie studiów uwzględnić także praktyki katechetyczno-pedagogiczne w przedszkolu w wymiarze nie mniejszym niż 60 godzin.

Analizując zmiany w kwalifikacjach nauczycieli religii, wprowadzone w omawianym *Porozumieniu* pomiędzy Konferencją Episkopatu Polski oraz Ministerstwem Edukacji Narodowej, należy także zwrócić uwagę na zapis dotyczący kwalifikacji do nauczania religii, jakie posiadają świeccy studenci teologii oraz klerycy wyższych seminariów duchownych po IV roku studiów. Specyfika studiów teologicznych, realizowanych jako studia jednolite magisterskie, a zatem brak możliwości wykazania się dyplomem licencjackim, pozwala na zastosowanie powyższych rozwiązań w odniesieniu do studentów po IV roku

²⁴ Por.: *Uchwała*, § 3.

studiów²⁵. Ważnym dla uporządkowania wymagań kwalifikacyjnych nauczycieli religii stał się także zapis paragrafu 9, który potwierdza, zgodnie z ogólnie funkcjonującymi przepisami prawa oświatowego, że nauczyciele mianowani i dyplomowani zachowują nabyte kwalifikacje i nie muszą ich dostosowywać do nowych przepisów, zaś § 8 wskazuje, iż nauczyciele stażyści i kontraktowi zachowują kwalifikacje do 31 sierpnia 2019 r., a zatem w tym okresie powinni uzupełnić własne kwalifikacje zawodowe.

W omawianym dokumencie *Porozumienia* zmieniono także zapis dotyczący wydawanego przez władzę kościelną skierowania do nauczania religii w danej szkole lub placówce. Przepis z 2000 r. zakładał, iż skierowanie nauczyciela religii do danej szkoły zaświadcza o posiadaniu kwalifikacji do nauczania religii, natomiast obecna regulacja wyraźnie wskazuje, że skierowanie nauczyciela do danej szkoły lub placówki jest możliwe, o ile nauczyciel posiada kwalifikacje do nauczania w danym miejscu²⁶. Na instytucji kościelnej wydającej skierowanie leży zatem odpowiedzialność zbadania i stwierdzenia, czy dana osoba posiada kwalifikacje do nauczania religii w danej placówce oświatowej.

Wnioski

Powyższa analiza zmian w przepisach dotyczących wymagań kwalifikacji zawodowych nauczycieli religii może rodzić uzasadnione pytania i wnioski dla planowania i wprowadzania koniecznych zmian w kształceniu i formacji katechetów. Ponad 25 lat nauki religii w polskich szkołach i doświadczenie, które stało się udziałem Kościoła w Polsce, daje podstawę do jeszcze bardziej odpowiedzialnego planowania katechizacji dzieci i młodzieży.

W tym odpowiedzialnym działaniu potrzeba także podjąć analizę nad kształceniem nauczycieli religii, nie tylko na etapie studiów wyższych czy podyplomowych, ale także z jeszcze większą uwagą pochylić

²⁵ Wyjaśnienia do podpisanego tekstu *Porozumienia* pomiędzy Konferencją Episkopatu Polski oraz Ministrem Edukacji Narodowej w sprawie kwalifikacji zawodowych wymaganych od nauczycieli religii, s. 2, [online], [dostępny: <https://wnk.diecezjazg.pl/wyjasnienia-dopodpisanego-tekstu-porozumienia-pomiedzy-konferencja-episkopatu-polski-oraz-ministrem-edukacji-narodowej/>], [dostęp: 07.12.2016].

²⁶ Por.: *Porozumienie* pomiędzy Konferencją Episkopatu Polski oraz Ministrem Edukacji Narodowej z dnia 6 września 2000 r. w sprawie kwalifikacji zawodowych wymaganych od nauczycieli religii, § 4 ust 3; *Porozumienie*, § 7.

się nad formacją stałą katechetów. Oprócz systematycznej formacji intelektualnej, ludzkiej i duchowej, wpisanej w program studiów teologicznych, i wielu inicjatyw środowiska duszpasterstwa akademickiego działającego przy wydziałach teologicznych i wyższych uczelniach kościelnych, potrzeba współcześnie budzić jeszcze większą świadomość i przywiązanie do wspólnoty Kościoła po studiach, a zwłaszcza w trakcie pracy zawodowej dorosłych. Do tych inicjatyw zaproszone powinny być także osoby, które podejmują kształcenie w ramach podyplomowych studiów teologiczno-katechetycznych lub katechezy przedszkolnej. Mając na względzie różny poziom motywacji podjęcia wspomnianych studiów podyplomowych, a przede wszystkim specyfikę nauki religii, która w Polsce ma charakter konfesyjny, należy zadbać o konieczną opiekę duchową ze strony Kościoła i samorozwój duchowy nauczycieli religii. Pomocą w tym obszarze będzie przede wszystkim systematyczna troska wydziałów katechetycznych o formację intelektualną i duchową katechetów, realizowaną w formie spotkań rekolekcyjnych, dni skupienia, pielgrzymek, wykładów i warsztatów dokształcających oraz innych rodzajów kontaktów, uwzględniająca także nowe cyfrowe technologie komunikacji, jak chociażby platformy edukacyjne i informacyjne. Niezastąpioną formą dokształcania i odnajdywania własnego miejsca katechety w Kościele jest korzystanie z prasy, czasopism i literatury religijnej. Naturalnym owocem pogłębionej formacji duchowej i intelektualnej nauczycieli religii oraz studentów powinno stać się jeszcze bardziej ożywione zaangażowanie w życie wspólnot parafialnych, a także rozwijanie własnej wiary przez aktywność w ruchach, stowarzyszeniach i wspólnotach katolickich.

Formacja stała nauczycieli religii, obejmująca troskę o integralny własny rozwój duchowy, wymaga także nieustannego pogłębiania wiedzy z zakresu teologii i współczesnych wyzwań, wobec których staje uczeń i jego środowisko życia. Na potrzebę rozwoju intelektualnego należy przede wszystkim uwrażliwić studentów studiów podyplomowych, których – jak nie sposób nie zauważyć – program ramowy stanowi tylko pewne minimum, konieczne do zrealizowania w formie akademickiej. Wobec nowej inicjatywy możliwości zdobycia kwalifikacji do nauki religii w ramach studiów podyplomowych i ograniczenia godzin wykładowych należy także z wielką odpowiedzialnością podejść do przygotowania i prowadzenia wykładów z poszczególnych nauk teologicznych, katechetycznych i pedagogicznych, a także odpowiednio dobierać kadre nauczycieli akademickich, którzy mając wiedzę na temat środowiska katechetycznego i specyfiki pracy nauczyciela religii, odpowiednio dobiorą materiał wykładowy.

W programie kształcenia intelektualnego katechetów, zarówno na etapie studiów, jak i w formacji stałej, nie może zabraknąć tematyki z zakresu wychowania, pedagogiki i dydaktyki katechetycznej. Przygotowanie pedagogiczne, wymagane aktualnie przez przepisy prawa oświatowego, rodzi konieczność rozwijania własnych umiejętności pedagogicznych także na drodze samokształcenia. Szczególną uwagę należy zwrócić na tę przestrzeń kształcenia w odniesieniu do osób, które podejmując kształcenie w ramach podyplomowych studiów teologiczno-katechetycznych, realizują także program przygotowania pedagogicznego. W przypadku nauczycieli innych przedmiotów, którzy posiadają już doświadczenie w pracy wychowawczej i edukacyjnej oraz bogaty warsztat doświadczeń dydaktycznych, przyszła praca katechetyczna może być znacznie uboższa i wydać pozytywne owoce. Natomiast absolwenci studiów wyższych, zwłaszcza technicznych, gdzie często we wcześniejszych planach życiowych nie było ukierunkowania na pracę dydaktyczną i wychowawczą, wymagać mogą większego zaangażowania pedagogów i dydaktyków akademickich.

Konieczność pewnego profilowania zajęć dokształcających nauczycieli religii dotyczy także – jak już zostało to wspomniane w niniejszym opracowaniu – oferty studiów podyplomowych z zakresu pedagogiki specjalnej z uwzględnieniem niepełnosprawności uczniów, z którymi pracuje katecheta. Specyfika nauki religii, obejmująca także zadanie stojące przed katechetami, polegające na konieczności wsparcia rodziców i wspólnoty parafialnej w przygotowaniu uczniów z niepełnosprawnością do sakramentaliów, a w następstwie do życia sakramentalnego, wymaga dostosowania wspomnianych form uzupełniania kwalifikacji zawodowych o powyższe kwestie i treści. W tym celu w ofercie przygotowanych form kształcenia nauczycieli religii z zakresu pedagogiki specjalnej powinny znaleźć się także elementy dydaktyki katechetycznej, wypracowane i obowiązujące dotychczas w standardach kształcenia teologicznego i katechetycznego oraz założenia katechezy specjalnej zalecane w *Podstawie programowej katechezy Kościoła Katolickiego w Polsce*²⁷.

²⁷ Konferencja Episkopatu Polski, *Podstawa programowa katechezy Kościoła Katolickiego w Polsce*, Kraków 2010, s 103–126. Na przestrzeni ostatnich lat w dziedzinie pedagogiki i katechetyki wypracowano szereg założeń dla prowadzenia skutecznej i owocnej katechezy specjalnej, a w szczególności podjęto pracę nad stworzeniem pomocnej struktury i działań w zakresie przygotowania dzieci z niepełnosprawnością do sakramentów. Warto wspomnieć chociażby opracowane programy autorskie katechezy specjalnej, jak autorski program nauczania religii uczniów z niepełnosprawnością intelektualną: A. Kielar, J. Tomczak, *W ramionach Ojca – Program nauczania religii rzymskokatolickiej uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym*, Gniezno 2016. W literaturze

Wprowadzone zmiany w wymaganiach dotyczących kwalifikacji zawodowych nauczycieli religii rodzą również refleksję na temat nadzoru pedagogicznego i jednego z podstawowych zadań, jakim jest wsparcie katechetów w ich posłudze. Dbając o właściwy kształt przekazu katechetycznego, nieodzowne jest systematyczne wsparcie nauczycieli religii ze strony osób podejmujących zadania wizytatorów nauki religii. Hospitacje prowadzonych zajęć, spotkania i warsztaty metodyczne oraz indywidualne rozmowy przed- i pohospitacyjne mogą właściwie ukierunkować proces samodoskonalenia zawodowego, a także pobudzić do aktywności religijnej.

Istotnym elementem doskonalącym i motywującym nauczyciela jest również informacja zwrotna dotycząca przeprowadzonych zajęć, którą otrzymuje katecheta od uczniów, rodziców bądź osób pełniących zadania w nadzorze pedagogicznym. Warto zatem zadbać i kształtować w katechizujących umiejętność aktywnego słuchania, ewaluacji oraz wyciągania wniosków praktycznych z oceny swojej pracy. Znaczącą formą weryfikacji własnej pracy nauczyciela są także sukcesy i szczególne osiągnięcia uczniów, a przede wszystkim towarzyszenie i przygotowanie ich do udziału w konkursach, olimpiadach i innych rodzajach aktywności religijnej, także ewangelizacyjnej i duchowej. Niewątpliwie pewną formą weryfikacji pracy i kwalifikacji nauczyciela religii byłaby matura z religii.

Podsumowując powyższe opracowanie i zmiany w obszarze wymagań kwalifikacji zawodowych stawianych aktualnie przed Kościołem i nauczycielami religii, jawi się przede wszystkim odpowiedzialność całej wspólnoty Kościoła za dzieło katechizacji, a co za tym idzie za kształt przyszłego pokolenia. Dlatego wymagania wpisane obecnie w przepisy prawa oświatowego i regulacje organizacji nauki religii w przedszkolach i szkołach stają się zadaniem koniecznym do podjęcia zarówno przez osoby odpowiedzialne za posługę katechetyczną w Kościołach lokalnych, jak i odpowiedzialnych za kształcenie katechetów, wyższe uczelnie katolickie i wydziały teologiczne oraz wspólnoty parafialne, w których wzrastają obecni lub przyszli nauczyciele religii. Warto zatem troskę o kształt nauczania religii rozszerzać na

przedmiotu znajdziemy szereg opracowań dotyczących katechezy specjalnej, jak chociażby: K. Lausch, *Teoretyczne podstawy katechizacji osób głębiej upośledzonych umysłowo*, Warszawa 1987; K. Lausch, *Katecheza przedkomunijna osób głębiej upośledzonych umysłowo*, Warszawa 1990; M. Śnieżyński, *Pedagogika w katechezie*, Kraków 1998; *Katecheza specjalna dzisiaj. Problemy i wyzwania*, red. J. Stala, Kielce 2003; S. Kulpaczyński, *Psychologia rozwojowo-wychowawcza nie tylko dla katechetów*, Lublin 2009; *Katecheza osób szczególnej troski. Stan aktualny, propozycje na przyszłość*, red. A. Kiciński, Kraków 2008.

osoby, które świadectwem swojego życia potwierdzają przywiązanie do wspólnoty Kościoła i Jezusa Chrystusa, a wsparte zachętą mogą podjąć posługę katechetyczną w szkole lub w parafii.

Summary

The updated regulations on the vocational qualifications of religion teachers, which form part of the Agreement between the Polish Bishops' Conference and the National Education Minister of 31 May 2016, provide a good opportunity to study the structure of training for religion instructors and new programmes aimed at improving vocational competence. This article studies some of the modified job requirements of religion teachers and indicates new forms of their education and professional development. The analysis of the educational law included here also offers several conclusions and suggestions related to the issue in question. Undoubtedly, the recent changes set new tasks for those responsible for catechetical services in local churches and religion teachers' training as well as for parochial communities, which are home to present and future religion instructors.